

УДК 781.6:398.88(477.41/.42.82)

**ПРО ЯМБІЧНУ ПРИРОДУ КОЛЯДКОВОГО П'ЯТИСКЛАДНИКА
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ БЕРЕСТІЙСЬКО-ВОЛИНСЬКО-
ПОЛІСЬКО-ПІДЛЯШСЬКОЇ ЗОНИ)****Ірина КЛИМЕНКО**

*Проблемна науково-дослідна лабораторія по вивченню народної музичної творчості,
Національна музична академія України імені Петра Чайковського,
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 Київ, Україна
тел.: 0504406753*

Розроблювана автором у попередніх роботах інтерпретація берестійсько-волинсько-полісько-підляшської зони як претендента на статус ядра ареалу модельних ямбічних форм підкріплюється раритетними прикладами місцевих колядок. Їх особливість – збереження диямбічної чотирискладової основи, що пізніше еволюціонувала у 5-складову версію, яка й набула непорушного виду у колядкових віршах 5+5. Остання форма дістала поширення на величезних просторах всієї України, значної частини Білорусі й кількох суміжних областей Росії та Польщі.

Реліктові колядкові зразки розглядаються у контексті впливу *регіональних стилістичних норм*, що проявляють себе в *крупномасштабних формотворчих тенденціях*, зокрема, у “*ритмічних алгоритмах*” українсько-білоруського макроареалу.

Ключові слова: колядки, пісенні типи, ритмоформули ямбічної структури, ритмостилістичні зони, Берестійщина, Волинь, Полісся, Підляшшя, макроареалогія.

З часів Олександра Потебні встановлено, що однією з класичних формул колядок в українців (а також у білорусів та росіян суміжних областей) є 10-складовий вірш, утворений 5-складовими піввіршами 5+5 і ритмізований малюнком ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ | ♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ||. Повну форму колядкової строфи творять приєднання до цієї основи різноманітних рефренів – від найпростішого 4-складового (повсюдно відома однорядкова композиція 55,p4) до розгорнутих багатоелементних форм. Колядки цього типу досліджував Володимир Гошовський, який виділив два різновиди А-1 (55,p4 – див. приклади 1, 5) і А-2 (55;P45 – приклади 2, 4) та приблизно окреслив їх гіпотетичні ареали в межах карпатсько-волинсько-поліської зони [2]*.

Спільна 10-складова основа споріднює окреслену типологічну сім'ю колядок з іншою великою й широкозною групою зимових пісень з базовою формою 55p3;P533 (за В. Гошовським – тип Б, приклад 7). Ритмічний малюнок 5-складників

* Більш складні композиції (наприклад: 55,p4,55, (55,p4)², 55;P454, 55;P4545, 55;P45454 та ін.) відомі у традиціях Прикарпаття, Поділля, Наддніпрянщини, Подесення [5]. Наразі вони системно не описані в етномузикознавчій літературі.

в цій групі має два варіанти – $\text{♪ ♪ ♪ ♪ ♪ ♪} \text{ і } \text{♪ ♪ ♪ ♪} \text{ ♪}$. Ця особливість, а також специфічна 3-складова фігура, що переважно відкривається ямбічним мотивом ♪ ♪ , не залишають сумнівів у тримірній природі ритму* пісень групи Б**.

Що ж до мелодій групи А, то погляди фахівців на їх природу розійшлися. На всій величезній території свого побутування (карта 1) вони мають стабільний рисунок смислового вірша, але значне число варіантів 4-складового приспіву (приклад 6). Характер приспіву, а також різні темпи виконання у різних місцевостях значно впливають на сприйняття ритміки колядних наспівів і, як наслідок, їх різної трактовки. Наведу кілька ритмічно контрастних зразків.

Швидкі середньополіські наспіви (з території між Дніпром і Горинню) з приспівом у ритмі висхідного іоніка, виконувани практично без цезур, «на одному диханні», справляють враження ідеальної 3-дольної формули, де повторюваний музичний період укладається в 9 долей, а доля ділиться на дві рівні тривалості-вісімки (приклад 1). Його західнополіські варіанти 55:P45 (на захід від Горині) можуть виглядати так, як у прикладі 2. В цих версіях засадничим принципом співвідношення коротких і довгих силабохрон є їх двійкова кратність (тобто двомірність).

У традиціях українського Лівобережжя (зокрема, у Посейм'ї) колядка 55,p4 проходить типову для цієї місцевості стилістичну метаморфозу – кардинальне заповільнення темпу (у два-три рази повільніше проти середньополіських показників), що супроводиться інтенсивним дробленням силаборитмічної формули*** теж на засадах двійковості (приклад 3 [5, № 14, місце побутування – Чернігів: Бахмач: Матіївка]****).

Спираючись на зразки задемонстрованих видів, київські етномузикологи, які вивчають придніпровські й лівобережні традиції (О. Мурзина, Г. Коропниченко [13]), та представники московської “гнесінської” школи***** вважають обговорюваний колядний ритмотип 55,p4 (та його похідні форми) двомірним й за одиницю відліку приймають долю (умовний тактовий розмір $\frac{3}{4}$). Процитовані приклади ніби підкріплюють цю версію, однак і на Поліссі, і в інших зонах можна знайти докази протилежної думки.

За традицією, що йде від Філарета Колесси, який нотував колядки обговорюваного типу на 6/8 [11, с. 67], дослідники карпатсько-поліського регіону обстоюють тримірну (ямбічну) природу ритміки названої групи мелодій. Таку думку озвучує Богдан Луканюк [14]. Про це говорить і Євген Єфремов (див. [4] та виконану під його керівництвом дипломну роботу Наталі Сербіної [22]).

* Ритмотипологи 1980–1990-х рр. за ідеями Климента Квітки сформували концепцію про існування двох базових видів силаборитмічної організації обрядових пісень східних слов'ян – це двомірний (інакше – дольний (Є. Єфремов, Б. Луканюк [15]) / пірихичний (К. Квітка) / спондеїчний (І. Клименко [10]) / монохронний (Б. Луканюк)) і тримірний (ямбічний / ямбо-хорейчний) типи ритму. Див. також близькі за підходами роботи Борислави Єфіменкової [3]), оперті на засади класичної української типологічної школи С. Людкевича – Ф. Колесси – К. Квітки, розвинуті у роботах Євгена Гіппіуса

** Потрібно наголосити, що реальні виконавські версії у переважній більшості випадків відтворюються з порушеннями трійкової міри: силабохрони, яким у моделі відповідають чвертки з крапою, виступають або вкороченими (як чвертки), або подовженими (як половинні), причому в певних регіонах ці “відхилення” стали локальними стилістичними прикметами – це якраз і демонструє приклад 7.

*** Про алгоритм силаборитмічного дроблення моделей див. [16; 10, с. 144–148; 6, с. 13–14].

**** Тут і далі паспорт дається за схемою “область: район: село”.

***** Російська Академія музики ім. Гнесіних.

Практичні аргументи (і то не поодинокі) на користь ямбічного походження колядкових 5-складників етномузикологія отримала після більш глибокого вивчення обрядових традицій берестейсько-волинсько-полісько-підляшської зони (далі – БВП-зони) кількома дослідниками [17; 18; 20; 21; 25; 25 та ін.; звукові публікації [27–31 та ін.]. Описуючи різні частини зони БВП, автори вказаних видань спільно акумулювали суму даних, яка дала привід для формулювання тези про **домінування** в цьому ареалі **ямбічних форм модельного виду** з обережною претензією на те, що потенційно тут може знаходитися **ядро східнослов'янських ямбічних ритмів**. Підключивши власні спостереження у Волинському Поліссі (1990-х років) та Берестейщині (2012 р.) і матеріали інших збирачів з цих теренів, я дібрала певну кількість фактів на користь висловленого припущення (їх описано у статті [9]). Одним з ключових свідчень для аргументації статусу БВП-зони як осередку ямбічних моделей стали й колядки з віршами форми 5+5 груп ♪55;P45 і ♪55p3;P553*. У цій розвідці ідея ямбічного походження колядок означеного типу підкріплюється новими прикладами й візуалізується на карті.

Колядки берестейсько-волинсько-полісько-підляшської зони

3-поміж варіантів 4-складового приспіву пісень групи ♪55;P45 (приклад 6) у зоні західного Полісся найбільш поширений диямбічний ♪♪♪♪ (приклад 4). Тут, а також у сусідньому Погоринні та на Підляшші зустрілись рідкісні зразки колядних пісень, де один з пари 5-складників мав 4-складову диямбічну версію – приклади 4, 5 (відповідно Волинь: Ковель: с. Грив'ятки** та Рівне: Дубровиця: с. Заслуччя***). До цих раритетів долучаються відомості, призбирані Ларисою Лукашенко: північно-підляшські записи з с. Молочки Більського повіту Білостоцького воєводства (гміна Ботьки) [18, № 1] та архівні матеріали з Південного Підляшшя (“У Дунаю близько краю” з с. Межиліс, гм. Тучна, повіт Біла Підляска).

Випадок, аналогічний вищеописаним, зі своєї польової практики 1970-х в Галичині описує Б. Луканюк [14, с. 28].

Вичленування вихідної диямбічної основи відбулося й у волинській колядці типу ♪55p3;P553, чия тримірна природа безсумнівна (приклад 7, Волинь: Ковель: с. Воля****). Закономірність появи диямба (у тексті відповідні 4-складники виділені напівжирним курсивом) тут підсилена його постійним використанням у рефрені (зазвичай 5-тискладовому, нерідко з чергуванням рисунків 11112 і 11121).

У опублікованому зразку цієї ж ритмоформи з с. Кримне Старовижівського району на Волині [21, № 4] з 8-ми віршових рядків у 3-х зустрічаємо версію 4+5. Дві строфи цього ж ритмотипу з віршами 4+4+3 і ритмами 1212,1212,123;1212,21

* В системі позначень ритмоформул, прийнятій у ПНДЛ по вивченню народної музичної творчості при Національній музичній Академії України ім. П. І. Чайковського (в науковому обігу на позначення цієї інституції застосовується аббревіатура ЛЕК – Лабораторія етномузикології, Київ (НМАУ)), нотний символ вісімки позначає тримірний вид ритму.

** Фонд ПРП-15-92_03.12, запис І. Клименко 10.12.1992 від сусідів Василя Миронюка, 1925 р. н. і Ганни Каштелян, 1924 р. н.

*** Див. [19, нотація № 4, Рівне: Дубровиця: Заслуччя]. Тут до ритморяду підтекстований 3-й рядок сюжету, а також рядки з 4-складовиками, подані до нотного прикладу № 5 (текст Б – 7-мий рядок, текст Г – 1-й рядок, обидва – Рівне: Березно: Білка), але в нотації не відмічені відповідними пунктирами.

**** Фонд ПРП-15-92_02.30, запис І. Клименко від групи з 4 жінок.

2,122 або хореїчному (!) 2121,2121,122;11121,2121,122 знаходимо в опублікованих матеріалах Якова Сєнчика, записаних у 1900-х рр. в с. Свори (повіт Біла Підляска) [23, № 82 та № 76].

У текстах групи $\downarrow 55;P45$, 4-складники-диямби зустрічаються здебільшого по одному (рідше – по два) разу, в типі $\downarrow 55p3;P553$ – по три-чотири рази (не рахуючи постійного рефрену у прикладі 7), тобто диямби довільно чергуються з 5-складниками подібно до того, як це відбувається у весільних піснях полісько-білоруського субареалу* (див. приклади 8–10). На даний момент колядковий диямб «проявився» у 8-ми селах БВП-зони, однак ретельний перегляд локальних архівів під цим кутом зору може збільшити цю статистику**. Загальна кількість свідчень, зафіксованих у межах одного регіону, дозволяє припускати, що це явище не випадкове, а системне.

Процитовані приклади з Підляшся й Волинського та Рівенського Полісся підкріплюють концепцію ямбічного походження колядок типу 55,p4. Це надзвичайно важливо – адже в інших регіонах він нічим не “видає” своєї трійкової основи, навпаки – сполучення з тридольним рефреном, повільний темп, силаборитмічні дроблення (див. приклади 1–3) нівелюють вихідну трійковість ритмотипу. Л. Лукашенко вважає, що на Північному Підляшші, відомому консерватизмом музичних традицій, “закономірні еволюційні зміни у часовому процесі функціонування [колядкової – І.К.] мелодії майже не відбулися” [18, с. 60]. Зафіксовані тут колядкові диямби – “явище, що наочно виявляє базову чотирискладову ритмічну структуру колядок”, але водночас “спричиняє проблему із складеним у класичній фольклористиці принципом розрізнення колядок і щедрівок за віршовою структурою (колядки – ‘V 55; щедрівки – ‘V 44)” [там само, с. 61].

Ритмостилістична специфіка берестійсько-волинськополісько-підляшської зони: домінування тримірних форм з переважанням диямбів

Виявлені диямбічні релікти в колядках виглядають ще більш системними у локальному «ритмостилістичному контексті» окресленої зони, яку пропоную розглядати як можливе ядро формування східнослов'янських ямбічних ритмів. Стисло окреслю дібрані аргументи.

1. Помітне *кількісне превалювання ямбічних форм* у обрядовому репертуарі деяких локусів БВП. Ритмічні типи $\downarrow 53$, $\downarrow 54$, $\downarrow 55$ домінують у кількох обрядових циклах Берестейщини: купальсько-петрівському, весільному, весняному. У північному Підляшші з 10-ти місцевих типових весільних формул (див. [25, нотації №№ 84–131]) тільки одна належить до групи спондеїчних (тип $\downarrow 34^2$) [там само, нотація №№ 114; 28, ч. 2, трек 3], решта*** демонструють тримірну природу ($\downarrow T7$ $\downarrow 54^2$, $\downarrow 55^3$, $\downarrow 553^2$, $\downarrow 557^2$, $\downarrow 53^2;557$, та ін.****).

* Цей “макроалгоритм” показаний на карті K1-2 до статті [6].

** Показово, що укладач підляшського збірника [25] Л. Лукашенко не помістила в ньому диямбічної версії колядки 55;P45. Пізніше, готуючи спеціальну статтю про зимову мелотипологію Підляшся, вона, очевидно, звернула увагу на цікавий зразок з диямбом і прокоментувала його [18, с. 60, № 1].

*** Див. [28, ч. 1, треки 10, 33; ч. 2, треки 6, 50; 31, трек 13 (цикл з 7-ми пісень); 32, трек 7 (цикл з 16 пісень); 29, треки 26–33; 30, треки 32 (цикл з 5-ти пісень), 41]).

**** Пісенні типи визначаю за власною системою на підставі польового досвіду у Підляшші. Систематика, запропонована укладачем цитованого збірника, відповідає моїм поглядам частково.

2. Потрапляючи до зони БВП, деякі традиційно двомірні форми гублять стрункість основи і набувають мішаних рис. Таке відбулося з купальсько-петрівськими мелодіями подільсько-середньополіського типу « $\downarrow 53^3$ » (див. про це [8, с. 148–149]).

3. За вивченими матеріалами, на території БВП активно використовується **математично правильний еквівалент двомірного 5-складника** з консеквентними замінами всіх пар спондеїв ямбами: $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow = \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$. У такій версії 5-складник проявляє себе в колядках північного Підляшшя типових форм « $\downarrow 55; P45$ » [25, с. 35, нотація III-6], « $\downarrow 55^2$ » [там само, с. 37, нотація IV-7]; у східнослов'янському весільному “макротипі” « $\downarrow 53^3$ » [26, нотації 90, 96, 115, 122, 123, 130, 170], [17, нотація 6, 2-й рядок]. Останній ритмотип у його ямбічній версії описаний Л. Белогуровою для західних районів Смоленщини [1, нотації 1, 2]*.

4. У групі весільних ямбічних формул, відомих на українській території як типи « $\downarrow 57^3$ », « $\downarrow 557^2$ », « $\downarrow 7^3$ », а в Поліссі й Беларусі варійованих з довільними чергуваннями 4/5 і 6/7 – у зоні БВП **вихідні диямби** (4 і 6-тискладники – приклади 8–9) **кількісно домінують**. Для атрибутції таких випадків важливо мати **повний запис пісні**, а не тільки 1–2 строфи, як це практикується в нотних публікаціях. Прокоментую кілька епізодів.

4а) **Ритмотип « $\downarrow 557$ »**. Показові два зразки з с. Знаменка під Брестом. І нотація [26, № 142], і звукозапис [27, трек 16 (= DVD до [24], файл 3.4 2004-03 16)] в перших двох строфах ідеально дотримуються модельного ритму $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow | \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow | \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$. ||, але фонограма в наступних строфах демонструє **перемінність розмірів силабогруп** 4/5 і 6/7 (як у прикладі 8), типову для Полісся**. Це підтверджує і друга нотація з того ж села [26, № 93]***. На те, що варіант 4+4+6 кількісно переважає й у весільних піснях сусіднього північного Підляшшя, вказує Л. Лукашенко [18, с. 61].

4б) **Ритмотип « $\downarrow 7^3$ »** має величезний ареал на правобережній Україні (північна межа його поширення пролягає у південній частині Полісся на рівні лінії Київ–Овруч–Олевськ–Рівне–Луцьк, див. карту К30-2 у [24]), і всюди демонструє або стабільну 7-складову форму, або розширюється до 8-складника. У статті [20] під № 8 поміщено нотацію першої строфи наспіву з характерними 7-складовими віршами, що походить з верхньопріп'ятського острівця ареалу, де він має точечне поширення (Волинь: Любомль: с. Пища). У нотації пунктирними лініями відмічені об'єднання 2-ї і 3-ї восьмих, що передбачає появу 6-складового варіанту вірша в наступних (неопублікованих) строфах. На моє прохання автор запису Ю. Рибак вислав мені фонограму зразка з 6-складником (відтворюю тут його ритмічну схему – див. приклад 9, Волинь: Шацьк: Хрипськ****) і підтвердив, що такі випадки не одиничні.

4в) **Ритмотип « $\downarrow 57^2$ »** отримав поширення на значних просторах правобережної України – він зустрічається у подільсько-волинській смузі (мною укладена його орієнтовна карта, наразі не опублікована) від західної частини нинішньої

* Про цей тип див. також [6, с. 16].

** Одиночні 1–2-рядкові зразки, де переважно витримується модельна форма « $\downarrow 446^3$ », записані на Поліссі (Лельчиці, Малорита, Брест) і Волині (Рожище) – див. [7, карта К-32].

*** Вона цікава ще й рідко подибуваною композицією: об'єднанням дворядкової строфи з принципом повтору кінцевого семискладника 557; 557^7, семантична форма абв; гдєє.

**** Архів ПНДЛМЕ, од.зб. ЕК 176/16, записали Л. Добрянська, А. Добруцький 4.07.1999 р. в с. Хрипськ Шацького р-ну Волинської області від місцевих співачок А. С. Островець, 1934 р. н. та А. Н. Островець, 1928 р. н.

Київщини (райони Макарова, Бородянки [12, карта 1 на с. 163]) до північної частини Волинської області. У статті Ю. Рибачка [20] знаходимо незвичну, раніше не описану версію цього типу, що побутує біля витоків Прип'яті – приклад 10 (Волинь: Любомль: с. Локутки), карта [20, К16-2]. У ній на місці стабільних подільських 5-ти і 7-складників знаходимо їх вихідні варіанти – 4- і 6-тискладники. Це спонукає уточнити ритмотип місцевого різновиду наспіву як $\text{♩} 5_4 7_6^2$ (позначаю його не за рідко подибуваною вихідною формою, а за найбільш поширеною і стійкою, вказавши у підрядкових індексах закономірні варіювання силабогруп).

Генеральні ритмотворчі алгоритми

Специфічна властивість берестійсько-волинськополісько-підляшського терену проявилася на тлі так званих «генеральних ритмічних алгоритмів» українсько-білоруського ранньотрадиційного мелоконтинууму (“УБ-ареалу”)*, встановлених «макроареалогічним методом» на базі українських і білоруських збірників пісень і архівних матеріалів Київської та Львівської музичних академій (див. [24, карти К2, К30-34, К42;]). Так, на східнослов'янському просторі окреслюються наступні крупні умовні зони з характерними для кожної з них ритмічними особливостями (див. [6, карти К1–4]).

Регіони, що відрізняються найбільш *стабільними ритмоформами* (з малою рухливістю силабічних характеристик) – Поділля і Волинь, значний за масштабами ареал (середня смуга українського правобережжя Дніпра, яка на півночі сусидить з Поліссям, а з півдня обмежена рікою Дністер). Подільські ритмоформи можна вважати “еталонними” для українських традицій, тому цю зону в робочому порядку (хоча б з дидактичною метою) можна прийняти за умовний “центр стійкості”. Відносно “еталонного” Поділля інші зони УБ-ареалу проявляють специфічні риси. Серед них відрізняємо:

- зону *домінування спондеїчних (двомірних) ритмів* з яскраво вираженим їх дробленням (Середнє Полісся між Дніпром і Горинню),
- зону *домінування ямбічних (тримірних) ритмів* у західних областях України і Білорусі (їх стисла характеристика дається у статті [10]),
- зону, де інтенсивно використовується *режим довільного силаборитмічного дроблення* модельних формул: така риса проявляється по всьому Полісся – Прип'ятському і Деснянському (див. [6, карти К2–К4]),
- зону, де *ямбічні формули* функціонують у *режимі довільного чергування* 4/5-складників і 6/7 складників за схемою, показаною у прикладах 8–10. Така практика властива всьому Прип'ятському Полісся і Подесенню, а також більшій частині Білорусі з охопленням західних областей Смоленщини.

Власне подільські і волинські “еталонні” форми виникли як результат *стабілізації розширених форм ямбічного походження* (як в другому рядку прикладу 1) і *вторинних формул-долників* (форм другого покоління). Як бачимо, будучи умовним центром стабільності, подільські і волинські ритми генетично є не первинними, а, навпаки – похідними формами.

* Встановлено спільність типологічної будови найбільш ранніх музичних форм – календарно-обрядових і весільних циклів – на великій території, що охоплює Україну, Білорусь, суміжні області Росії (Брянську, Смоленську, Псковську) та Польщі (принаймні до Вісли в межах її верхньої і середньої течій) (див. карти й коментарі до них в роботах [6; 10 та ін.].

Зіставлення мелогеографічних досліджень обрядових мелодій віддалених одна від одної зон УБ-ареалу в ракурсі територіального розподілу встановлених пісенних типів показало, що сьогодні для адекватного порівняння локальних (регіональних) ритмоформ *власне типологічного аналізу вже недостатньо*, оскільки він *не дає співставних результатів*. Для досягнення необхідної співставності локальних форм з інорегіональними неможливо не враховувати фактору впливу на них регіональних стилістичних норм, що проявляють себе в *крупномасштабних формотворчих тенденціях*, зокрема, у характерних *“ритмічних алгоритмах”*.

Помічена тенденція вертикального поділу УБ-ареалу за параметром «двовірність/тривірність» на “ямбічний захід+північ” і “спондеїчний центр+схід”. У контексті “ямбічної дуги”, яка починається на українській етнічній території (Передкарпаття, верхня Наддністрянщина, Берестейщині, Підляшшя), півкільцем охоплює Беларусь з заходу (Понемання), півночі (Поозер'я) і сходу (верхнє Подніпров'я) [1, с. 107] окремим значущим ареалом виступає БВП-зона, де збереглися *реліктові зразки старовинного слов'янського мелосу*, зокрема *диямбічні версії* деяких обрядових ритмоформ, чиє ямбічне походження лише мислиться, але зазвичай вже не проявляє себе у масиві зафіксованих пісенних версій. До таких знахідок належать і рідкісні колядки з диямбічною чотирискладовою основою.

1. *Белогурова Лариса*. Смоленские свадебные напевы трехмерной ритмической организации (материалы к Смоленскому этномузыкалогическому атласу) / Л. М. Белогурова // ПЕ-5*. – С. 97–112 + К20–22.

2. *Гошовский Владимир*. Типы украинских колядок и их структурно-ритмические разновидности у славян / В. Гошовский // У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению. – Москва : Советский композитор, 1971. – С. 81–138.

3. *Ефименкова Борислава*. Ритм в произведениях русского вокального фольклора / Б. Ефименкова. – Москва, 2001. – 256 с.

4. *Єфремов Євген*. Зимові обрядові пісні – колядки та щедрівки / Є. Єфремов // Історія української музики. – Т. 1. – Київ, 2012 (в друку).

5. *Карпенко Сусанна*. Зимовий обрядово-пісенний цикл Східної Чернігівщини (межиріччя Десни і Сейму) / С. Карпенко // Слов'янська мелогеографія : Зб. наук. праць (з доданим атласом) / [ред.-упор. І. Клименко]. – Київ, 2011. – Кн. 2. – С. 75–96 + К12. – (Проблеми етномузикології; вип. 6).

6. *Клименко Ірина*. Вектори генеральних ритмотворчих алгоритмів українсько-білоруського. 1. До постановки проблеми / І. Клименко // Слов'янська мелогеографія : Зб. наук. праць (з доданим атласом) / [ред.-упор. І. Клименко]. – Київ, 2011. – Кн. 2. – С. 10–24 + К1–4. – (Проблеми етномузикології; вип. 6).

7. *Клименко Ірина*. Макроареалогічні замітки. Нарис другий. Весільні мелодії з віршами 4+4+6 та 5+5+7 у східних слов'ян / І. Клименко // ПЕ-5. – С. 121–137 + К30-34.

8. *Клименко Ірина*. Наспіві купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія / І. Клименко // ПЕ-5. – С. 137–156 + К35–42

* Проблеми етномузикології, вип. 5.

9. *Клименко Ірина*. Раннетрадиционные ритмы Брестско-волинско-полесско-подляшской зоны в контексте украинско-белорусского меломассива / И. Клименко // И. В. Клименко // Музыкальная культура Беларуси на скрывававанні эпох / склад. Т. С. Якіменка; Навук. працы Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. – Вып. 26. – Серыя 1. Беларуская музычная культура. – Мінск, 2011. – С. 149–166.

10. *Клименко Ірина*. Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (погляд із Прип'ятського Полісся) / І. Клименко // Проблеми етномузикології. – Київ, 2003. – Вып. 2. – С. 135–165 (2 карти).

11. *Колесса Філарет*. Ритміка українських народних пісень / Ф. М. Колесса // Колесса Філарет. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й. Грица. – Київ : Наукова думка, 1970. – С. 19–223.

12. *Коропниченко Ганна*. Перехідна зона як об'єкт мелогеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) / Г. Коропниченко // Проблеми етномузикології / упоряд. О. Мурзіна. – Київ, 1998. – Вып. 1. – С. 137–166.

13. *Коропниченко Ганна*. Традиційні колядні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон // Проблеми етномузикології / упоряд. Мурзіна О. І. – Київ, 2009. – Вып. 4. – С. 132–153.

14. *Луканюк Богдан*. Аналіз народномузичних творів // Курс лекцій, прочитаних у ПНДІ етномузикології Національної музичної академії України ім. П. Чайковського 17–20 травня 2003 р. Тема 10. – Бібл. ЛЕК, № 250 [на правах рукопису].

15. *Луканюк Богдан*. Диференціальний принцип тактування / Б. Луканюк // Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики : Зб. наук. праць. – Київ, 1989. – С. 59–86.

16. *Луканюк Богдан*. Ритмічне варіювання / Б. Луканюк // Сьома конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. – Львів, 1997. – С. 3–16.

17. *Лукашенко Лариса*. Мелогеографія традиційних обрядових наспівів та лінгводіалектичне членування Північного Підляшшя / Л. Лукашенко // ПЕ-5. – С. 56–61+К14–15.

18. *Лукашенко Лариса*. Зимові обрядові наспіви Північного Підляшшя // Етномузика / упоряд. І. Довгалюк. – Львів, 2008. – Число 4 : Збірка статей та матеріалів на честь 100-ї річниці збірника «Галицько-руських народних мелодій» Осипа Роздольського та Станіслава Людкевича. – С. 57-72. – CD. – (Наукові збірники Львівської національної музичної академії ім. Миколи Лисенка: вип. 21).

19. *Пархоменко Т. П.* Календарні звичаї та обряди Рівненщини: Матеріали польових досліджень / Т. П. Пархоменко. – Рівне : вид-ць Олег Зень, 2008. – 200 с., кольор. іл., ноти.

20. *Рибак Юрій*. Типи й ареали весільних наспівів верхньоприп'ятської низовини / Ю. Рибак // ПЕ-5. – С. 62–76 + К16–17.

21. *Рибак Юрій*. Мелотипи зимових обрядів Верхньоприп'ятської низовини / Ю. Рибак // Етнокультурна спадщина Полісся / упоряд. Ковальчук В. – Рівне : Перспектива, 2005. – Вып. 6. – С. 6 – 27

22. *Сербіна Наталя*. Колядки із десятискладовою основою: До питання про формотворення : Дипл. робота / Н. Сербіна; наук. кер. Є. Єфремов. – Кафедра музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. – Київ, 2000. – 70 с.

23. *Сенчик Яків*. Пісні з Холмщини і Підляся // Плосайкевич Людвиг, Сенчик Яків. Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини / [під ред. Ст. Людкевича, з передм. Ф. Колесси]. – Львів, 1916. – С. 63–108 (Матеріали до української етнології Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові, т. 16).

24. Слов'янська мелогографія : Зб. наук. праць (з доданим атласом) / [ред.-упорядник І. Клименко]. – Київ, 2010. – Кн. 1. – 252 с. + 52 с. – (Серія “Проблеми етномузикології”. – Вип. 5).

25. Традиційні пісні українців північного Підляшся (За матеріалами експедицій 1999-2001 років Лариси Лукашенко та Галини Похилевич) / Упорядк., вст. стаття і нотні транскрипції Л. Лукашенко; заг. ред. Б. Луканюка. – Львів : Камула, 2006. – 3 нот. – 308 с.

26. Традиційная мастацкая культура беларусаў : У 6 т. : Т. 4: Брэсцкае Палессе : у 2 кн. : Кн. 1 / В. І. Басько і інш. ; ідея і агульнае рэдагаванне Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2008. – 559 с. : іл. [+ 1 електрон. опт. диск (CD-R): аудізапіс (32 треки)].

Дискографія

27. «В гетой хаті». Традиційна музика Берестейщини. [Цикл з 2-х CD, проект 2] / Польові записи І. Федун, Л. Лукашенко, Л. Добрянської, А. Поточняка, Г. Похилевич. Анот. Л. Лукашенко. – Київ: «Атлантик»+«Просвіта», 2004. – 1 CD audio (48'24", 31 твір) + Брошура (19 с.): анот. укр. та англ., словник діалектизмів; Іл. (карта). – Б. і.– (Серія «Етнічна музика України. Українська колекція»).

28. Весілля. Проект «Моя Україна-Берви». Українська традиційна музика. Ч. 1–2 / Анот. І. Клименко. – Київ: Арт Велес, (2005)- 21.10.2009. – 1 CD audio (77'36", 62 твори) у картон. футл.: Іл. + Брош. (32 с.): анот. укр., англ; Іл. – AVE 023.

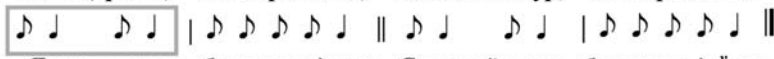
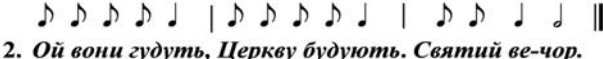
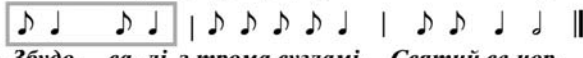

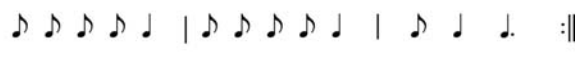

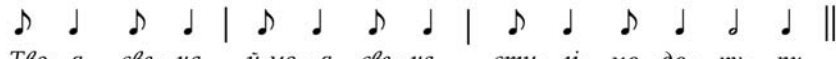

29. «Постоп'янка з Подляшся» (традиційна музика Підляшся) / Польові записи 1999 та 2001 рр. Г. Похилевич, Л. Лукашенко, Л. Филімонюк. Анот. Л. Лукашенко. – Київ: «Атлантик»+ Всеукр. товариство «Просвіта», 2004. – 1 CD audio (68'45", 41 трек) + Брош. (31 с.): анот. укр., англ, словн. діалектизмів.; Іл. – Б. і.– (Серія «Етнічна музика України. Українська колекція»)

30. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Cz. 1 [Етнічні меншості у Польщі. Ч. 1: Лемки, Надсяння, Бойки, Підляшся] / Уклад. – Анна Боруцка, Анна Шевчук-Чех; консулт. Єжи Бартмінський. – Warszawa: Polskie radio, 1999. – 1 CD audio (73'35", 45 творів) + Брош. (14 с.): польськ. і англ.: Іл. – PRCD 162. – (Серія «Muzyka źródel». V. 13. Kolekcja muzyki ludowej Polskiego radia).

31. Zespół śpiewaczy z Dobrywody. Pieśni nie tylko święte. Tradycja muzyczna Podlasia / Ewa Wróbel, Barbara Kuzub-Samosiuk; Polskie Radio. Białystok + Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsku, 2002. – 1 МК (≈60 хв., 17 треків=23 твори) + Букл.: Іл. – 002.

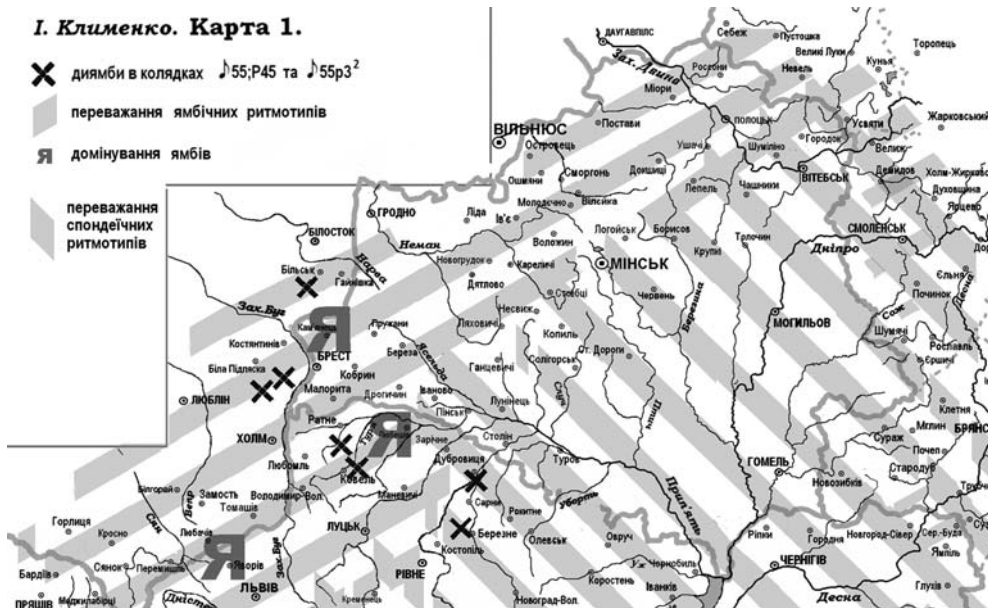
32. Zespół śpiewaczy ze Wsi Czeremcha. Pieśni nie tylko święte. Tradycja muzyczna Podlasia / Ewa Wróbel, Barbara Kuzub-Samosiuk; Polskie Radio. Białystok + Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsku, 2002. – 1 МК (≈60 хв., 18 треків=32 твори) + Букл.: Іл. – 001.

Приклади

1. *attaca*
 Ой ве-чор добрий, пан-го-спода-ру, Святий ве-чор!
2.
 За-жури-ла-ся кру-та-я го-ра. Свя-тий ве-чор, святий Васілей.
3.
 Мо-ло-дець Ва-си-ле-чко по са-до-чку хо-див. Свя-тий ве-чор!
4.
 ... 8. Я не царівна, ни ко'ро'лівна, Святий вечур, ни ко'ро'лівна.

9. Я пан-нучка, батькова дочка, Святий вечур, батькова до'чка.
5.
 ... 2. Ой вони гудуть, Церкву будують. Святий ве-чор.

3. Збудо-ва-лі з трома вуглами. Святий ве-чор.
6. Основні варіанти рефрену:
7. Модель:
 Версія:

- (5+5)+3+ 1. Жала дівчина шовкову траву Р: По зору,
 +(4+5+3) Ой по зору, по місячку ясному
 (4+5)... 2. Та й спустила золотий пристінь¹. Р
 (4+5)... 3. Забачила три косарики. Р
8.
 4+4+6 Тво-я све-ча й мо-я све-ча, сту-лі-мо до-ку-пи,

 5+5+7 Щоб нашим дет-кам мо-ло-де-сень-ким да й не бу-ло роз-лу-ки.

9. || || || ||
1. *Заби-вайте посаг, Заби- вайте посаг, Де Господь написав.*
 || || || ||
2. *Анголи малювали, Анголи малювали, Де посаг забива- ли.*
10. ||
1. *А І- ва-ньо з-за гір ви-їжд-жа-є.*
 || ||
- Його батенько хороше виряджа [с].*

I. Клименко. Карта 1.

**ABOUT IAMBIC ORIGIN OF 5-SYLLABIC VERSE IN CAROLS
 (OF BERESTEYSHCHYNA-VOLYN' POLISSYA-PIDLYASSIA REGION)**

Iryna KLYMENKO

*Problematic Scientific-Researching Laboratory of Studying of Folk Music,
 Petro Chaikovs'kyi National Academy of Ukraine,
 11/1-3 Architect Horodets'kyi str., 01001 Kyiv, Ukraine,
 tel.: (+38050) 440 67 53, e-mail: klymenko_iryna@ukr.net*

Developed by the authors in previous works interpretation of the Beresteyschyna-Volyn' Polissya-Pidlyassia region status as a candidate for the core of the range model is supported by iambic forms rarity examples of local carols. Their feature - saving diyambicheskoy quadrisyllabic basis, later evolved into a 5-sophisticated version, which acquired stability verses 5+5. Last spread across the vast area covering Ukraine, Belarus, Russia and adjacent areas of Poland.

Relic kolyadkovye samples examined in the context of the regional impact of stylistic rules, which manifest themselves in large-scale formatvorcheskih trends, in particular the "rhythmic algorithms" of the Ukrainian-Belarusian makroareala.

Classical method of the ukrainian ethnomusicological school is an identification of the song types by their syllabic-rhythmical modelling. Long-term researches of the east-slavonic musical traditions revealed the similarity of typology of early musical formes – ritual songs' genres (Christmas-New Year, Spring, Midsummer, Harvesting and Wedding) – in a huge territory, embracing Ukraine, Byelarus', adjoining regions of Russia and Poland. Today for the achievement of the necessary comparability of the local rhythmical structures with those which are in the other regions, the typological analysis by itself is insufficient – we need to take into account the factor of the influence of regional stylistic norms, which become apparent in the large-scale form-building tendencies, in particular, in the «rhythmical algorithms». The instrument for such a research is a macro-arealogy. The whole view of intersection of the different «vectors of a rhythm-building» is just a sketch for now. On a tide of tendency of dividing the ukrainian-byelorussian areal by the analytical parameters «three-dimensionality (iambus) / two-dimensionality (spondee)» into «iambic west+north» and «spondaic center+east», could be actual an interpretation of the Beresteyschyna-Volyn' Polissya-Pidlyassia region as a pretender to the status of the kernel of an areal of model iambic forms, which is proposed in the article.

Keywords: carols, song types, rhythmic formulas, iambic structure, rhythmic stylistic zone, Beresteyschyna, Volyn, Polissya, Podlasie, makroarealogy.

О ЯМБИЧЕСКОЙ ПРИРОДЕ КОЛЯДКОВОГО ПЯТИСЛОЖНИКА (ПО МАТЕРИАЛАМ БРЕСТСКО-ВОЛЫНСКО- ПОЛЕССКО-ПОДЛЯШСКОЙ ЗОНЫ)

Ірина КЛИМЕНКО

*Проблемная научно-исследовательская лаборатория
по изучению народного музыкального творчества,
Национальная музыкальная академия Украины имени Петра Чайковского,
ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001, Киев, Украина,
тел.: (+38050) 440 67 53, e-mail: klymenko_iryна@ukr.net*

Разрабатываемая автором в предыдущих работах интерпретация брестско-волынского-полесско-подляшской зоны как претендента на статус ядра ареала модельных ямбических форм подкрепляется раритетными примерами местных колядок. Их особенность – сохранение диямбической четырехсложной основы, позднее эволюционировавшей в 5-сложную версию, которая приобрела

стабільність в колядкових стихах 5+5. Последніе получили распространение на огромной территории, охватывающей Украину, Беларусь, смежные области России и Польши.

Реликтовые колядковые образцы рассматриваются в контексте воздействия региональных стилистических норм, проявляющих себя в крупномасштабных формотворческих тенденциях, в частности, «ритмических алгоритмах» украинского-белорусского макроареала.

Ключевые слова: колядки, песенные типы, ритмоформулы ямбические структуры, ритмостилистические зоны, Берестейщина, Волынь, Полесье, Подляшье, макроареалогия.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2012

Прийнята до друку 12.09.2012